

«ПРОСВІТИ» І НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ У ДОБУ ГЕТЬМАНАТУ (КВІТЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1918 р.)

У статті розглянуто спроби використання українським національно свідомими діячами постаті Тараса Шевченка у просвітньо-пропагандистській роботі серед різних категорій населення.

Ключові слова: Т. Шевченко, «Просвіта», П. Скоропадський, місцева влада, школа, шевченківське свято, газети.

З приходом до влади П. Скоропадського продовжувалися заходи, спрямовані на національне відродження. Гетьман не «ліквідував» напрацювання УЦР у культурно-освітній сфері, на посадах в освітній гаузі залишилася значна частина посадовців, які працювали за часів УЦР [13, с.27-34], а навпаки, намагався якомога швидше здійснити українізацію та розширити мережу навчальних закладів в Українській державі. За словами Д. Дорошенка «політика нової влади буде базуватися на старих традиціях і зостанеться національною-українською...» [15, с.86-87]. Реалізацію намічених планів було покладено на звернення до шанованої в народі постаті Т. Шевченка, як автора творів, зокрема, про славне козацьке минуле. Проте, не завжди влада на місцях йшла назустріч українській громаді, хоча патріотично налаштована інтелігенція робила все від неї залежне, аби постать Кобзаря не зникла з національної свідомості та історичної пам'яті народу.

Підняту проблему частково з'ясували сучасні українські вчені: В. Лозвий [46], О. Комарніцький [43], Е. Кучменко [45], О. Зубалій, Д. Рященко [41], О. Янковська [52], В. Олійник [49], В. Мельниченко [47] та ін. Утім, вони не виробили цілісного розуміння піднятої проблеми, що залишає простір для подальшого дослідження.

Метою нашої статті є висвітлення діяльності «Просвіти» із втілення української ідеї в національне відродження за гетьманату П. Скоропадського.

Товариства «Просвіта», що діяли в добу Гетьманату, здебільшого утримувалися за рахунок добровільних пожертв її членів, а також за кошти, виручені постановкою театральних вистав та концертів. Як зазначалося в часописі «Земське діло», «Народ сам звернув увагу до «Просвіт», які уряжає сам своїми силами і коштом, та з власної ініціативи, ідейна праця «Просвіт» постійно держиться бажанням і настроєм селянства» [30, с.2]. Дописувач звернув увагу на досить цікавий факт, який мав місце у діяльності майже кожного товариства цього профілю на Харківщині. «... Кожна «Просвіта», яка закладається, перш за все справляє собі прапор з портретом Шевченка, або з якимось виразами з його творів» [28, с.2]. Такі дії віддзеркалюють ідейну спрямованість «Просвіт», тобто розвиток «здорової» національної культури, що мала на меті об'єднати укра-

інців, в серці яких жевріла надія, подарована Т. Шевченком. При цьому наголошувалося, що Харківське губерніяльне земство зволікає з відкриттям «Просвіт», не докладає зусиль для їх фінансової підтримки, навіть у формі позики, немає відповідних інструкторів, які б організовували нові товариства, допомагали діючим і сприяли піднесенню національної свідомості населення.

Хронічний дефіцит коштів для заснування й діяльності «Просвіт» спонукало селян звертатися до кооперації. В наступні роки ці організації стали як «дві сестри», одна згуртовувала навколо себе трударів, а інша допомагала коштами для впорядкування хат-читалень, забезпечення літературою тощо. Така співпраця призвела до збільшення мережі просвітніх організацій. Досить влучно висловився з цього приводу А. Животко: «Кооперація, а особливо споживчі товариства та кредитові мусять згадати своє гасло, свою мету «народження», мусять поставити справу так, щоб люди йшли до них не за сірниками чи то тютюном, або за позикою грошей, але щоб зверталися з духовними потребами, духовною справою – книжкою» [24, с.1]. Дописувач обґрунтовує необхідність подальшої такої співпраці задля виховання свідомого населення, яке буде слідувати шевченківським заповітам.

«Просвіти» активно брали участь у заснуванні та діяльності закладів освіти, допомагаючи їм матеріально, влаштували ранки та академії, присвячені національній проблематиці. Чималій кількості навчальних установ присвоювали імена Т. Шевченка, Б. Хмельницького, С. Руданського тощо. Так, зокрема, 19 травня 1918 р. Київське товариство «Просвіта» відкрило першу в Україні трудову вищу початкову школу імені Тараса Шевченка у с. Звонкове Київського повіту [22, с.4]. Увесь восьмирічний курс навчання відбувався на принципі поєднання освіти з практичною діяльністю школярів. Для цього тут влаштували різноманітні майстерні, лабораторії, фізичний кабінет. Після семи років загальної освіти учні мали змогу набутися будь-якої професії. На відміну від ремісничих шкіл у цьому закладі проводилися уроки малювання, співів, музики, виготовлення художніх виробів [40, с.99], вивчалася літературна спадщина Т. Шевченка. На відкритті цієї школи був посланець міністра освіти П. Холодний, від Міністерства земельних справ К. Данилевський, відомий педагог С. Русова й голова учительської спілки Васильківського повіту А. Венжика та ін. [35, с.7; 22, с.4].

Частина національно свідомих освітніх діячів особливу увагу приділяла ознайомленню дітей з творами та ідеями Т. Шевченка. До роковин поета активно готувалися, долучаючи учнівський та викладацький контингенти [52, с.105-118]. Прикладом такої співпраці є шевченківські свята в першій Київській гімназії імені Т. Шевченка, директор якої В. Дурдуківський розробив спеціальну програму [36, с.185-186], Ржищевській гімназії Київської губернії, а також Канівській і Житомирській чоловічих гімназіях [49, с.197-199]. Щодо учнівської молоді, то вона здебільшого бажала навчатися українською мовою, намагалася прислужитися українській справі. Про це свідчать, зокрема, записи у книзі від-

відувачів, зроблені учнями під час екскурсії на Чернечу гору. «... Повиростаємо, то других будемо научати, як для України працювати» [50, с.130]. С. Русова писала, що в школі мають бути представлені по можливості різноманітні «скарби» народної творчості (пісня, література, національні вироби тощо). Все це створить, на її думку, «... атмосферу свідомої уваги до національної спадщини, яка передавалася й збагачувалася протягом віків».

Через слабку поінформованість та подекуди негативне ставлення місцевої влади до української справи у частини населення краю склалася думка, що гетьманська влада негативно ставиться й до постаті Т. Шевченка. Ця недовіра, перш за все, базувалася на недостатній інформованості українського населення, яке в більшій мірі існувало «відірвано», зберігаючи в собі елементи архаїчної свідомості [46, с.361]. Прикладом цього може бути звернення жителя м. Тульчин, що на Поділлі, до редакції журналу «Село» за роз'ясненням, чи справді існує заборона відправ панахид по Т. Шевченку, оскільки поширювалися чутки, за якими «новий уряд» негативно ставиться до українського Кобзаря [27, с.21]. Редакція журналу офіційно роз'яснила: «Накази про заборону панахид по Т. Шевченку видавались тільки в Російській державі, за часів самодержавства, Українським Урядом таких наказів не було і не могло бути видано» [27, с.21]. Тим самим читачам роз'яснили, що гетьманський уряд буде продовжувати національно-демократичні традиції.

Як свідчать джерела, державне керівництво Української Держави не перешкоджала проведенню Шевченківських свят, хоча й не допомагало, а стара імперська еліта на місцях, яка займала, в різний спосіб намагалася показати нікчемність українських починань, відтак навіюючи національно свідомому українцеві його меншовартість. Негативом слід вважати закриття частини просвітніх організацій, які зникали через різке зменшення людського ресурсу, а також не без допомоги колишніх царських чиновників. Прикладом такого свавілля можуть бути події, травня 1918 р. в містечку Хабно (на Київщині), де місцева міліція спільно з німецьким комендуванням закрила «Просвіту», а книги, серед них був і «Кобзар», визнала «політичними» і конфіскувала. Коли просвітяни подали українськомовну заяву, про повернення книг, то їм відповіли: «Пишіть по руському, бо тепер вертається старорежимне право» [43, с.87]. Подібною була ситуація в Іванкові, де німці реkvізували приміщення «Просвіти», всі книги повиносили [10, с.2]. Як свідчать факти, будинки цих товариств використовували під казарми, але гетьманську владу це не турбувало. Більше того, вона була на боці окупаційних військ. Так, зокрема, на Поділлі губернський староста Кисельов віддав розпорядження начальникові Кам'янецької варті відібрати у місцевої «Просвіти» приміщення. Кам'янецький повітовий староста, який не підтримував масових заходів, заборонив театральні вистави Ляцкорунських просвітян [1, арк.34]. У Чернігові губернський староста опротестував постанову губернських земських зборів про призначення

коштів в розмірі 50 тис. карб. на створення Чернігівського народного університету імені Коцюбинського, а також 15 тис. крб. на видання творів Т. Шевченка, 50 тис. крб. на видання щоденної газети, 150 тис. крб. на допомогу повітовим земствам для влаштування курсів з українознавства, 3 тис. карб. на придбання портретів Т. Шевченка, 1 тис. карб. на школу імені Шевченка в селі Кирилівці [25, с.3].

Невеликий казус відбувся в містечку Іванків Київської губернії, де у квітні 1918 р. місцеві українські діячі влаштували Шевченківське свято і запросивши на нього євреїв. За єврейським істориком І. Чериковером, останні великою групою на чолі з раввіном прибули на маніфестацію. Натомість у колонах маніфестантів помічено лише 10 українців. Селяни віднесли до цього заходу «з посмішкою, освистали його, назвавши жидівською маніфестацією» [51, с.251-251], хоча відомо, що Т. Шевченко був палким поборником злагоди і дружби усіх народів. А щодо євреїв, то, як зазначив діяч І. Клейнер, «з цього приводу є багато спекуляцій, але можна вважати, що Шевченко зонайменше не був ворогом єврейському народу» [42, с.103].

У Харкові газета «Земське діло», орган губернського земства, після незначної перерви, вийшла російською мовою. З перших рядків часопису стало зрозуміло, що до ліквідації земської управи прислужилася й гетьманська адміністрація, яка призначила «відповідних людей». Показовим був перший вчинок нового керівника земської управи. Зайшовши до власного кабінету, він зняв зі стіни два гарно прикрашені портрети Т. Шевченка і розмістив замість них світліни гетьмана. Цей вчинок засудили працівники губернського земства (українці, і росіяни), наголосивши, що така практика шкодить національним інтересам [12, с.4].

Українські діячі не мирилися із наступом на національно-культурні завоювання революції, апелювали до керівництва держави.

2 жовтня 1918 р. делегація Київського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка побувала у П. Скоропадського. У розмові з гетьманом побували О. Лотоцький (керівник), М. Синицький, О. Саліковський. Вони подали керівникові держави меморандум на захисту української мови як єдиної державної в Україні, де зазначалося, що «... до останнього часу українська мова, як і повинно бути, вважалася найкращим засобом підняття національної культури і закріплення самої ідеї української державності». Ознайомившись з документом, гетьман повністю підтримав його, після чого звернувся до ради «Просвіти» з проханням підготувати відповідний законопроект [18, с.2].

Для спільного обговорення та складання запропонованого законопроекту департамент позашкільної освіти повідомив, що на 21-22 жовтня 1918 р. скликається з'їзд «Просвіт», і просив осередки просвітян подати звіт про свою діяльність [20, с.2]. Також пропонувалося обрати представників на всеукраїнський з'їзд «Просвіт». Осередки відгукнулися на цю пропозицію і вже 13 жовтня відбувся четвертий з'їзд спілки «Просвіт» Слобожанщини у Харкові.

Учасники зібрання обговорили питання українізації краю, вирішили організувати невеличкі вечірні курси з українознавства, створення та утримання хат-читальнів з невеликою книгозбірнею, влаштування вистав, читання рефератів тощо. Після звітів представників «Просвіт» відзначили Вовчанське та Сумське товариства. Останнє було ініціатором зведення пам'ятника Тарасові Шевченка в Ровнах [48, с.318], організувало курси української мови, лекції з української культури, орендувало приміщення місцевого театру для проведення вистав, намагалося відкрити історико-філологічний факультет в Сумському народному університеті, українську гімназію і книжковий кооператив, організувало національний хор. Делегати відзначили, що місцева влада різних рівнів не виконує наказу міністра внутрішніх справ І. Кістяківського «не чинити перешкод в культурно-освітній роботі» [17, с.3]. З'їзди «Просвіт», що мали вигляд Шевченківського свята, відбулися на Полтавщині [26, с.1-2] і Чернігівщині [37, с.2].

Гетьман П. Скоропадський з 1 липня 1918 р. затвердив закон про заснування в середніх і загальноосвітніх школах України 350 стипендій (імені Т. Шевченка, Г. Сковороди, І. Котляревського, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемівського, М. Костомарова, П. Куліша та ін.) [48, с.309; 34, с.3] на загальну суму 77500 карб. [19, с.4] для незаможних учнів-українців. Додушилися до цієї справи і просвітяни. Так, Перша українська гімназія в Катеринославі отримала від Григорівської «Просвіти» 500 карб. на заснування стипендії імені Тараса Шевченка [8, с.3]. Осередок Кременчуцької «Просвіти» зібрав фонд у розмірі 2000 карб. на утримання школи імені Т. Шевченка, яка була ним створена, а також відкрив бібліотеку-читальню [9, с.3]. Члени товариства просили земську управу виділити навчальному закладові субсидії й передали йому частину коштів, які надходять від постановки вистав та концертів [38, с.2]. У Сумах місцевий осередок «Просвіта» відкрив українську мішану гімназію, яка мала всі права офіційних середніх шкіл. Через фінансові труднощі навчання було платне: у підготовчих класах річна плата становила 150 карб., гімназійних – 200 крб. [29, с.1]. Підтримав такі починання Могилів-Подільський (на Поділлі), районний союз споживчих товариств, а також повітове земство на своєму зібранні ухвалили щорічно асигнувати на місцеву бурсу по 10 тис. карб., а біднішим школярам жіночих і чоловічих гімназій земство виділило стипендії імені Т. Шевченка, Б. Грінченка, І. Шерстюка [7, с.3]. 1 вересня 1918 р. просвітяни Чуднова організували концерт, прибуток від якого пішов на виплату музичної стипендії імені Івана Стешенка для одного з учнів місцевої вищої початкової школи [11, с.3; 43, с.86]. Під час відкриття товариства «Просвіта» на Лук'янівці у Києві, діти Дехтярівських притулків читали вірші Тараса Шевченка [31, с.3]. За повідомленням преси, подібний захід відбувся і в Миколаєві [5, с.2]. Досить активно працювала «Просвіта» в м. Лохвиця на Полтавщині. Її члени влаштували вистави та концерти, кілька з яких присвятили Тарасові Шевченку. Запросили на свято акторів-

аматорів з Одеського театру. Свято пройшло успішно, виконувалися національні пісні та «Заповіт» Шевченка, були заслухані доповіді про Кобзаря. Виручені кошти були спрямовані на діяльність «Просвіти». При осередковій діяв просвітній юнацький гурток, який формував національну свідомість в молодіжному середовищі, провів Шевченківські вечори [14, с.4]. У с. Піски Лохвицького повіту на Полтавщині просвітяни прочитали 12 лекцій, організували дитячі вечірки і ялинку, створили власну бібліотеку, упорядкувало хати-читальні у селах Бодакві, Токарях та ін., відкрила вечірню школу, куди записалося 85 осіб, дитячі ясла. [32, с.4]. У м. Сенча Лохвицького повіту «Просвіта» мала велику бібліотеку – 3300 примірників, драматичний гурток, щомісяця виступав з новою виставою, звичайно, й за сценарієм Шевченкових творів [21, с.4]. Боришпільська на Полтавщині «Просвіта» влаштувала концерт-виставу на згадку про «великого нашого поета Т. Шевченка». Свято складалося з чотирьох актів. Спочатку виконали національний гімн «Ще не вмерла Україна», директор місцевої гімназії виголосив промову, потім подивилися виставу «Назар Стодоля», декламували твори Т. Шевченка На завершення герої основних творів поета прийшли на його символічну могилу, щоб поклонитися [4, с.4]. Шевченківські читання просвітяни організували й у с. Рубанська Роменського повіту на Харківщині [7, с.3], Старо-Зубрівське на Таврії [23, с.4]. Активно діяла лекційна комісія при київській «Просвіті», голова якої О. Лотоцький брав участь у комісії з упорядкування могили Т. Шевченка в Каневі [45, с.12].

«Просвіти», попри непросту політичну ситуацію, намагалося якомога краще організувати дні пам'яті Великого українського поета. Так, у с. Красний Кут на Київщині на такому святі читалися реферати про Шевченка, декламували вірші, співали пісні, увечері поставили виставу «Нахмарило». У с. Пархомівці відслужили святкову панахиду «по душі Тарасія», виконували національні пісні за участю великого просвітнянського хору, у с. Велика Писарівка влаштували виставу «Вічна кара», у селах Каплунівка, Полкова-Микитівка, Гута, Мурахова організували літературно-музично-вокальні вечорниці, у Богодухові – концерт-виставу, запросили кобзаря Кучугуру-Кучеренка, у с. Шарівка – поставили «Назара Стодолю». В інших населених пунктах, незважаючи на зміщення в часі, свята відбулися не менш цікаво [16, с.4]. Шевченківські дні на Богодухівщині були вихідними тому на свято прийшли й селяни. Лейтмотивом заходу стали такі слова: «... Наш повіт не забув того, хто все своє життя мучився, болів і страждав за отих менших братів, обкрадених, німих, забутих ...» [16, с.4]. Офіційно закрила сезон 14 (1) травня 1918 р. театральна труппа Миколи Садовського виставами «Шевченківська вечірка», «Гетьман Дорошенко» та ін. [33, с.5].

30 червня ініціативна група з членів Кам'янець-Подільської «Просвіти» заснувала Кам'янець-Подільський відділ Українського національного хору, який активно використовував у власному репертуарі твори Т. Шевченка [2, арк.41 зв.]. Так, під час виступу 6 жовтня 1918 р. авансцена в Народному домі була прикрашена

портретом Кобзаря з написом «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине» [39, с.281-286]. Виконувалася композиція на слова Т. Шевченка та музику М. Лисенка «Гетьмани, гетьмани» [2, арк.37]. Останнім виступом у поточному році була хорова вечірка на Андрія (13 грудня) у приміщенні «Просвіти» [3, арк.2 зв.]. Далі планували взяти участь у Шевченківських роковинах [2, арк.40 зв.].

У добу П. Скоропадського відбулося відкриття університетів у Києві та Кам'янці-Подільському. Так, 22 жовтня 1918 р. у Кам'янці відбулося свято з нагоди відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету, до цього долучилася й місцева «Просвіта». Напередодні осередок організував лекції про український університет для громадськості. Новому вишові «Просвіта» вручила свій вітальний адрес [44, с.5].

Отже, «Просвіти» в добу Гетьманату проводили значну роботу із національного відродження, зокрема проводили заходи із утвердження української ідеї в культурно-освітній сфері, активно використовували при цьому ім'я і творчість Тараса Шевченка – символ національного розвою українців.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області, ф. 1158, оп. 1, спр. 2, 58 арк.
2. Держархів Хмельницької області, ф. р-1515, оп. 1, спр. 4, 52 арк.
3. Держархів Хмельницької області, ф. р-1515, оп. 1, спр. 7, 30 арк.
4. Барішполе (на Полтавщині) // Нова Рада. – 1918. – №76. – 15(2) травня. – С. 4.
5. Вечір. Шевченка. Миколаїв // Нова Рада. – 1918. – №124. – 26(13) липня. – С. 2.
6. Вісті з краю. День «Просвіти» // Нова Рада. – 1918. – №126. – 28(15) липня. – С. 3.
7. Вісті з краю. Стипендії імені Шевченка, Грінченка і Шерстюка // Нова Рада. – 1918. – №114. – 14(1) липня. – С. 3.
8. Вісті з краю. У Стипендія імені Т. Шевченка // Нова Рада. – 1918. – №106. – 22(9) червня. – С. 3.
9. Вісті з краю. Школа імені Шевченка // Нова Рада. – 1918. – №127. – 30(17) липня. – С. 3.
10. Вісті кураєвої преси: Департамент преси при Державному Секретарстві. – К., 1918. – 28 травня. – С. 2.
11. Волинська газета. – Житомир. – 1918. – 5 (18) вересня. – С. 3.
12. Въ губернснмь земстве // Земське діло – 1918. – №354. – 29 листопада. – С. 4.
13. Скоропадський П. Гетьман. Українська культурна праця за Гетьманщини 1918 р. / Гетьман П. Скоропадський // Державницька думка: Квартальник. – Філадельфія : Видавництво «Державна думка», 1951. – Ч. 4. – С. 27-34.
14. Гострий С. м. Лохвиця (на Полтавщині) / Сидір Гострий // Нова Рада. – 1918. – №99. – 13 червня (31 травня). – С. 4.
15. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле / Д. Дорошенко. – Прага, 1924. – Т. 2. – С. 86-87.
16. Даниленко К. Дописи. Як святкували пам'ять Тараса Шевченка на Богодухівщині 25-26-го лютого. / Кость Даниленко // Нова Рада. – 1918. – №69. – 27 (14) квітня. – С. 4.
17. Даниленко К. Четвертий з'їзд Спілки «Просвіт» Слобожанщини в м. Харькові 13 жовтня 1918 р. / Кость Даниленко // Земське діло. – 1918. – №345. – С. 3.

18. Делегація «Просвіти» в п. гетьмана // Нова Рада. – 1918. – №178. – 3 жовтня. – С. 2.
19. Державний вісник. – 1918. – 6 вересня. – С. 4.
20. До з'їзду «Просвіт» // Нова Рада. – 1918. – №176. – 1 жовтня (18 вересня). – С. 2.
21. Дописи. м. Сенча (Лохвицького повіту, на Полтавщині) // Нова Рада. – 1918. – №92. – 5(25 травня). – С. 4.
22. Дописи. с. Звонковка (на Київщині) // Нова Рада. – 1918. – №95. – 8 червня. – С. 4.
23. Дописи. Стара-Зубрівка (на Таврії) // Нова Рада. – 1918. – №97. – 7 червня (25 травня). – С. 4.
24. Животко А. Дві сестри (Кооперація і «Просвіта») / Аркадій Животко // Земське діло – 1918. – №311. – 18 липня. – С. 1.
25. З формальних причин. Чернігів. // Нова Рада. – 1918. – № 108. – 26(13) червня. – С. 3.
26. К-ко Г.К. Просвіти на Полтавщині / Г.К. К-ко // Земське діло – 1918. – №.366. – 14 грудня. – С. 1-2.
27. Лист до редакції // Село. – 1918 – № 32-33. – С. 21.
28. Н. Ж. Про розвиток сіті селянських «Просвіт» / Ж. Н. // Земське діло – 1918. – №302. – 6 липня (23 червня). – С. 2.
29. Оголошення про відкриття української мішаної гімназії // Лучь. – 14 серпня – 1918. – С. 1.
30. Про розвиток сіті селянських «Просвіт» // Земське діло – 1918. – №302. – 6 липня (23 червня). – С. 2.
31. «Просвіта» на Лук'янівці // Нова Рада. – 1918. – №103. – 19(6) червня. – С. 3.
32. С. Піски (Лохвицького повіту, на Полтавщині) // Нова Рада. 1918. – №98. – 12 червня. (30 травня) – С. 4.
33. Старий В. Театр і музика. Закриття сезону в театрі М. Садовського / В. Старий // Нова Рада. – 1918. – №75. – 14(1) травня. – С. 5.
34. Стипендії імені українських діячів // Відродження. – 1918 – 10 серпня. – С. 3.
35. Трудова школа імені Т. Шевченка // Відродження. – 1918. – №.52. – 1(19) червня. – С. 7.
36. Хроніка. Роковини Т. Шевченка в першій українській ім. Т. Шевченка гімназії // ВУШ. – 1918. – №7. – С. 185-186.
37. Хроніка. Товариство «Просвіта» // Нова Рада. – 1918. – №177. – 2 жовтня (19 вересня). – С. 2.
38. Школа имени Шевченко // Земське діло – 1918. – №313. – 20 липня. – С. 2.
39. Бачинська О.М. Кам'янець-Подільський Український національний хор за доби гетьманату П. Скоропадського / О.М. Бачинська // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіоум, 2012. – Т. 19: 130-річчю від дня народження Івана Огієнка присвячується. – С. 281-286.
40. Євселовський А.І. «Просвіта» в Наддніпрянській Україні : історичний нарис. / А.І. Євселовський, С.Я. Фарина. – К., 1993. – С. 99.
41. Зубалій О.Д. Освітній рух в Україні у добу національно-державного відродження (1917-1920 рр.) / О.Д. Зубалій, Д.С. Рященко // Укр. іст. журн. – 1998. – №3. – С. 12-23.
42. Клейнер І. Жаботинський і Шевченко / І. Клейнер // Сучасність. – 1997. – №3. – С. 103.
43. Комарніцький О. Ім'я Тараса Шевченка в житті містечок Правобережної України (1917-1920 рр.) / Олександр Комарніцький // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : філологічні науки – Кам'янець-Подільський, 2005. – С. 87.

44. Копилов А.О. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917-1921 рр.) / А.О. Копилов, О.М. Завальнюк. // Український історичний журнал. – 1999. – №4. – С. 5.
45. Кучменко Е.М. Національно-культурне життя в Україні (1917-1920 рр.) / Е.М. Кучменко. – К. : Знання, 1999. – С. 12.
46. Лозовий В.С. Освіта, вірування та національна свідомість українського селянства на початку ХХ ст. / В.С. Лозовий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Т. 14. – С. 360-366.
47. Мельниченко В. Вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка на Черкащині: зародження та розвиток традицій / Василь Мельниченко // Краще знання. – 2010. – №1-2. – С. 200-205.
48. Нариси історії Української революції 1920-1921 років : у 2 кн. / [Г.В. Боряк, В.Ф. Верстюк, С.В. Кульчицький, В.М. Литвин та ін. ; гол. В.А. Смолій] ; Ін-т іст. Укр. НАН Укр. – К. : Наукова думка, 2011. – Кн. 1. / [В.І. Головченко, Г.Г. Єфіменко, С.В. Кульчицький, О.І. Лупандін та ін. ; кер. О.Д. Бойко, В.Ф. Верстюк]. – С. 318. – 390 с.
49. Олійник В.В. Шкільні свята в практиці навчальних закладів у період визвольних змагань українського народу (1917-1920 рр.) / В.В. Олійник // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2007. – Т. 36. – С. 197-199.
50. Тарахан-Береза З. П. За рядками книги відвідувачів Шевченківської могили (1917-1920 рр.) / З.П. Тарахан-Береза. // Укр. іст. журн. – К. : Наукова думка, 1998. – № 2. – С. 128-137.
51. Чериковер Й. Антисемітизм й погроми на Україні // В кн.: Революція на Україні. Помемуарах белых / Й. Чериковер ; сост. С. Алексеев. – М. ; Л. : ГИЗ, 1930. – С. 251-252.
52. Янковська О.В. Культурне життя в Україні у період національно-демократичної революції (1917-1920 рр.) / О.В. Янковська // Укр. іст. журн. – К. : Дієз-продукт, 2005. – №2. – С. 105-118.

The article the attempt to use conscious leaders of Ukrainian national figure of Taras Shevchenko in educational and propohandystskiy work among different groups.

Key words: *Shevchenko, «Education», P. Skoropadskiy, local authorities, schools, Shevchenko holiday newspapers.*

Отримано: 18.03.2013

УДК 378.096(438):94«193»

І. В. Міщенко

ДІЯЛЬНІСТЬ РОБІТНИЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ПРИ ПОЛЬСЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ (30-і рр. ХХ ст.)

У статті розглянуто найважливіші аспекти діяльності Мархлевського та житомирських денного і вечірнього робітфаків при Польському педагогічному інституті в 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: *освіта поляків, Польський педагогічний інститут, Мархлевський робітфак, Житомирський робітфак.*

В 1925 р. у східній Волині був створений польський національний район з центром у с. Довбищ, яке згодом перейменували на честь польського революціонера Юліана Мархлевського.